

HEMŞİRE VE HASTALARDA LATEKS ALLERJİSİ VE HASSASİYETİ*

Yard. Doç. Dr. Rengin ACAROĞLU
Doç. Dr. Türkinaz AŞTI
İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu

ÖZET

Hemşireler ve hastalar için ciddi bir sorun oluşturan lateks allerjisi henüz önlenbilmiş değildir. Allerjik reaksiyonlar dermatitten yaşamı tehdit edici anafilaktik şoka kadar uzanan geniş bir yelpaze sergiler. Bu nedenle, lateks güvenli ortamın hazırlanması için hemşirelerin lateks allerjisinin belirti ve bulguları hakkında bilgi sahibi olması hem hastalarını hem de kendilerini korumaları açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Lateks allerjisi, Lateks ürünler, Lateks güvenliği, Meslek hastalıkları.

SUMMARY

Latex Allergy and Hypersensitivity in Nurses and Patients:

Latex allergy present serious problems for nurses and patients, and yet it's potentially preventable. Allergic reactions can range from minor irritant contact dermatitis to full-blown life-threatening anaphylactic shock. So nurses have to have knowledge related with signs and symptoms of latex allergy. Nurses also need to know how to protect their patients and themselves.

Key Words: Latex allergy, Latex products, Latex safety, Occupational diseases.

GİRİŞ

Günümüzde birçok literatürde lateks allerjisi görülen bireylerin sayısındaki belirgin artışa dikkat çekilmekte ve gerekli önlemler alınmadığında, yakın bir gelecekte lateks allerjisinin mesleki riskler arasında önemli bir yer tutmasının ötesinde toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkacağından söz edilmektedir (1,2,3,7,8,10).

* Ulusal Cerrahi Kongresi 2000 'de poster olarak sunulmuştur; İstanbul, 20-24 Haziran, 2000.

Hemşireler ve hastalar için ciddi sorunlar oluşturmakla birlikte önlebilir bir sorun olan lateks allerjisinin belirti ve bulguları hakkında hemşirelerin bilgi sahibi olması önemlidir. Biz hemşirelere kendimizi, meslektaşımızı ve hastalarımızı lateks allerjisinden korumak ve bu konuda eğitmek açısından çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu amaçla makalede lateks allerjisinin belirtileri, allerjiye neden olabilecek sık kullanılan lateks ürünler, lateks-besin allerjisi ilişkisi ve lateks güvenli ortam oluşturulmasında dikkat edilecek noktalar üzerinde durulacaktır.

"Bir hemşire lateks stetoskopu boynuna taktıktan 5-10 dk. sonra boynunda ikinci derecede yanığa benzer bir reaksiyon gelişti" (5).

"Ameliyathane hemşiresi Brynne eldivenlerdeki pudra gözlerinde kızarıklık ve kaşıntıya neden olduğu için kontakt lens kullanmayı bıraktı" (3).

"Yeni mezun Grey acil serviste çalışmaya başladıktan iki hafta sonra nefes almada güçlük çekmeye başladı" (3).

"Hemşire Paige lateks allerjisi olduğunu öğrendiğinde çok şaşırıldı, çünkü tek belirti ellerindeki iritasyondur" (3).

"Lateks eldivenle hazırlanan ekmeğe ve bir tabak salata yiyen bir hemşirede yaşamı tehdit edici astmatik reaksiyon gelişti" (5).

"Lateks eldiven nedeni ile ellerinde sürekli kızarıklık deneyimleyen bir erkek hemşire bir gün muz yediğinde sistemik reaksiyon gelişti" (5).

"Zeka özürümlü bir çocuğa hemşirenin uzun süre lateks eldivenle bakım vermesi (hijyen, boşaltım) sonucu öyle bir hassasiyet gelişti ki, çocuk evine döndüğünde kısmen lateks olan topla basketbol oynadıktan sonra anaflaktik reaksiyon gelişti" (5).

"Bir çocuk lateksten yapılmış yüzücü başlığı nedeni ile anaflaktik şoka girdi" (11).

"Ameliyat sonrası yüzükoyun lateks örtü üzerine yatırılan bir hastanın özellikle yüzünde olmak üzere tüm derisinde ciddi reaksiyon gelişti. Vücudunun diğer bölgelerine lateks eldivenle dokunulduğunda da aynı durum görüldü" (11).

"Hekim hasta ile karşılaşmadan önce lateks eldivenleri çıkarmış, ancak ellerini yıkamamıştı. Muayeneden birkaç dakika sonra hastada ürtiker, şişme, konjektivit, nefes almada güçlük, öksürük, kaşıntı gelişti ve allerjik reaksiyonu geçirmek için tıbbi tedavi gerekti" (6).

"İntermittant kateterizasyonu uygulayamayan anne oğlunu acil birime getirdi, lateks allerjisi olduğunu bildirmesine karşın lateks kateter uygulandı ve çocukta ciddi lokal allerjik reaksiyon gelişti" (6).

"Tip 1 allerjisi olan birey için pudralı eldivenlerin yeni çıkarıldığı boş bir odanın güvenli olmadığı belirlendi" (3).

Kauçuk ağaçlarının sütlü özünden elde edilen lateks, 1888'den bu yana medikal araç-gerecin yanı sıra birçok ev ve endüstri ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır.

Bu ürünlere örnekler aşağıdaki gibi sıralanabilir (2,3,4,11,12):

Medikal ürünler

- Eldivenler
- Kateterler (üriner, intravenöz)
- Endotrekeal tüpler
- Nazal ve oral havayolu
- Nazogastrik ve nazointestinal tüpler
- Drenler
- IV setler üzerindeki portlar
- Anestezi malzemeleri
- Tansiyon aleti
- Turnike
- Bandajlar
- Flakonlar

Ev ürünleri

- Prezervatif/Diyagram
- Termofofor
- Bebek emzikleri
- Bulaşık eldiveni
- Oyuncak balonlar ve kauçuk toplar
- Yüzücü başlığı
- Banyo paspasları
- Silgi
- Telefon kabloları
- Ayakkabı tabanları

1980 öncesi tıp ve hemşirelik literatüründe lateks allerjisi ile ilgili çok az rapor yer almasına karşın son yıllarda oldukça fazla sayıda lateks allerjisi vakaları bildirilmektedir. 1927 yılında Almanya'da, 1979 yılında İngiltere'de ilk lateks allerjisi raporlarına rastlanmaktadır (3,8).

1987 ve sonrası ABD'de yapılan araştırmalarda, ameliyathane çalışanlarında 10 yıldan kısa bir sürede lateks allerji insidansının %2.9'dan %15'e, dış hekimlerinde 1992'de %13.7 olan insidansın 1996'da %38'e yükseldiği belirlenmiştir (3,4).

Bu tarihlerden günümüze lateks allerji test sonucu pozitif çıkan sağlık bakım çalışanları ve hastaların sayısında çarpıcı bir artış vardır. Özellikle lateks eldiven giyen ve gün boyunca sık değiştirenlerde insidansın daha yüksek olduğu görülmekte ve her yapılan yeni çalışmada da insidansın geçmişe oranla yükseldiği gözlemlenmektedir. 1988-1992 arasında ABD'de FDA (*Food and Drug Administration*) tarafından lateks içeren tıbbi ürünler ve araçların kullanımını ile ilişkili 15'i ölümle sonuçlanan, 1100'den fazla allerjik ya da anaflaktik reaksiyon rapor edilmiştir. 1996'ların başında ABD'de 1600'den fazla rapor ve 7'si baryum lavmanı, biri lateks eldivenle ilişkili 8 ölüm vakası bildirilmiştir (3,4,7).

ABD'de yakın bir tarihte genel nüfusun %1-2'sinde, sağlık bakım çalışanlarının %10-15'inde ve spina bifidalı çocukların %65'inde tip 1 lateks allerjisi olduğu belirlenmiştir (4).

Temas dermatitinden yaşamı tehdit eden anafilaktik şoka kadar varabilen bir yelpaze segileyebilen lateks allerjisi, doğal kauçuk/lateks proteinlerine ya da lateks ürünlere ilave edilen kimyasal maddelere karşı vücudun bir reaksiyondur. Lateks proteinlerinin, allerjik ya da hassasiyeti olan bireylerde;

Deri yoluyla, eldiven, kondom kateter, prezervatif uygulamaları,

Perkütan yolla, protein/artık kimyasalların pudra ya da nem ile açık yaradan deri altına geçmesi,

Mukoza yoluyla, entübasyon, kateter uygulama, cerrahi girişim sırasında eldivenle temas, dış girişimleri, lateks eldivenle hazırlanan besinleri yeme,

Aeresol temasla, lateks proteinlerini taşıyan pudranın havada asılı kalması,

Parenteral yolla; IV set portlarından ya da flakondan çekilen ilacı verme gibi yollarla vücuda teması sonucu allerji belirtilerinin geliştiği görülmektedir (1,2,8,11).

Lateks ürünlere karşı,

- İritan reaksiyonlar
- Tip IV allerjik reaksiyonlar
- Tip I allerjik reaksiyonlar olmak üzere 3 tip reaksiyon görülmektedir (Tip II ve Tip III lateks allerjisi ile ilişkili olmayan reaksiyonlardır) (4,7,11).

İritan Reaksiyonlar: Lateks ürünler ile karşılaşmada en yaygın reaksiyonlardır. Üretimde kullanılan kimyasal maddeler nedeni ile gelişir. Bu reaksiyonlar özellikle çalışma sırasında sürekli olarak eldiven kullanan bireyler arasında yaygındır. Düzenli eldiven giyenlerin %25-40'ında hafif düzeyde kimyasal dermatite neden olur. İritan reaksiyonlar immün sistemi içermemekle birlikte, latekse karşı immünolojik reaksiyonların gelişimine katkı sağlaması açısından önemlidir.

Tip IV allerjik reaksiyonlar: Lateks ürünlere üretim aşamasında ilave edilen kimyasalların kalıntılarına karşı gelişen lokal allerjik reaksiyonlar olup, iritan reaksiyonlara neden olan aynı kimyasallar tarafından gelişmesine karşın gerçek bir allerjik reaksiyondur ve immün sistemi de içermektedir, ancak bulgular deri ya da mukoz membranla sınırlıdır.

Allerjen ile temastan 48 saat sonra deride kızarıklık, yanma ve blister oluşumu ile kendini gösterir.

Tip I allerjik reaksiyonlar: Doğal kauçuk latekse karşı derhal ve oldukça nadir gelişen reaksiyonlardır. Semptomları sıklıkla ani ortaya çıkar; öncelikle deride kızamık ya da kabarıklık gelişir. Bu durumu rinit, konjonktivit ve astmaya benzer semptomlar izler. Nadir olmakla birlikte kan basıncında düşme ve solunum sorunları ile anaflaktik şok meydana gelebilmektedir.

Lateksteki çıkarılabilen proteinler ve kimyasal kalıntılarla karşı karşıya kalmayı en aza indirmek lateks allerji riskini önemli ölçüde azaltmaktadır. Sağlık bakım çalışanları için bunun anlamı, üretim sırasında proteinlerin ve kimyasal kalıntıların hemen hemen tamamen yok edildiği yüksek kaliteli lateks eldivenler kullanmak demektir. Aynı zamanda kayganlaştırarak eldiven giymeyi kolaylaştırmak amacı ile kullanılan pudranın da lateks allerji sorununa katkı sağladığı görülmüştür. Çünkü eldivendeki lateks allerjenlerin pudra granülleri içine girerek yoğun allerjen biçimine dönüşmesi deri ve mukoz membrandan geçişi kolaylaştırmaktadır. Eldivenler giyildiğinde ve çıkarıldığında bu pudra-allerjen karışımı çevre atmosferine yayılarak akciğerler ve açık yaralara girebilmektedir. Bu riski ortadan kaldırmak amacı ile pudrasız eldivenlerin kullanılması önerilmektedir (4,7,11) .

Risk Altındaki Gruplar

- Sağlık bakım çalışanları özellikle hemşireler (%10),
- Farklı nedenler ile üç ya da daha fazla cerrahi girişim geçirenler; özellikle spina bifidalı çocuklar (%67),
- Atopisi (kalıtsal olarak allerji gelişimine eğilim) olanlar,
- O anda mevcut allerjisi olanlar,
- Lateks eldiven giymeyi gerektiren herhangi bir işte çalışanlar (yemekhane çalışanları, kuaförler, oto tamircileri, telefon operatörleri, polis memurları ve itfaiyeciler vb.),
- Lateks üreten iş yerlerinde çalışanlar (%10) yüksek risk altındaki gruplar olarak kabul edilmektedir (3,4,6,9,11).

Sıklıkla, lateks allerjisi olan bireylerin latekse benzer protein sırası olan; muz, kivi, avokado, ananas, incir, şeftali, erik, domates ve kestane gibi bazı besinlere de reaksiyon verdikleri gözlenmiştir (1,3,7) .

Günümüzde kullanılan doğal kauçuk lateksle yapılan 40.000'in üzerinde ürünün çoğu medikal ürünler olup, bunların arasında lateks allerjisiyle ilişkili en önemli ürünün lateks eldivenler olduğu bildirilmektedir. 1980'li yıllardan sonra HIV enfeksiyonu ve diğer kanla bulaşan hastalıklardan korunmak amacı ile alınan evrensel önlemler hemşirelerde eldiven kullanımını zorunlu kılmış,

sonuçta hemşireleri (dolaylı olarak hastaları) lateks hassasiyeti gelişimi riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Aynı zamanda bakım ve tedavide kullanılan lateks ürünlerin çeşitliğindeki artış bu riske önemli katkılar sağlamıştır. Literatürde lateks allerjisi nedeni ile birçok hemşirenin görevinden ayrılmak zorunda kaldığı bildirilmektedir(8,9). Yapılan son çalışmalarda serviste çalışan hemşirelerin %8-12'sinin lateks allerji testlerinin pozitif olduğu belirlenmiştir. Acil servis çalışanlarında bu oran %10'dur. Duyarlı olan bu bireyler hasta olmakla birlikte lateks partikülleri ile karşı karşıya kalmaları devam ettiği sürece birçoğunda allerji bulgularının ortaya çıkabileceği vurgulanmaktadır (9).

Sağlık bakım kurumlarında hem hastalar hem de çalışanlar için doğru-dolaylı lateks ile karşı karşıya kalma ve lateks antijenlerine karşı olası hassasiyeti azaltma adına "lateks güvenli çevre" oluşturma çabaları zorunlu hale gelmiştir. Lateks güvenli bir çevre;

- Lateks allerjili hastaların bakım ve tedavisinde güvenli bir çevredir,
 - Lateks allerjili yeni hastaların artmasını önler.
- Lateks allerjili çalışanlar için güvenli bir çalışma ortamıdır,
 - Yeni lateks allerjili çalışanların artmasını önler (1).

Aynı yoğunlukta lateks kullanımı sürdükçe giderek lateks allerjisi sorununun, yeni mesleki sağlık sorunlarının en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkacağı açıktır. Lateks eldiven kullanan tüm sağlık bakımı çalışanlarının sorun hakkında bilgilendirilmesi esastır. Öncelikle yapılması gereken bu potansiyel riskin azaltılmasına yönelik önlemleri almaktır.

Hemşireler ve diğer sağlık disiplini üyelerinde riski önleme veya en aza indirmede;

- Sentetik kauçuk, polietilen, vinil veya koton gibi alternatif eldiven materyallerinin tercih edilmesi,
- Aeresol temastan kaçınmak için pudrasız eldivenlerin kullanılması, ancak deride kızarıklık, dermatit geliştiğinde doğal lateks eldiven kullanımından da kaçınılması,
- Lateksin yapısını bozarak lateks proteinlerine maruz kalmayı artıracığından eldiven giymeden önce yağlı el kremleri ve losyonların kullanılması,
- Lateks duyarlılığı şüphesi veya belirtisi olduğunda gecikmeden ilgili birim/hekime danışılarak testlerin yaptırılması,
- Uyarı kartı veya bilezik kullanılması önerilmektedir (8,9,11,12).

Hastalarda riski önleme veya en aza indirmede;

- Tüm hastalar, risk grubunda olsun olmasın
 - Genel allerji hikayesi
 - Yiyecek allerjileri (özellikle muz, kivi, incir vb)
 - Latekse karşı allerjik reaksiyon hikayesi
 - Anestezi, cerrahi ya da dış girişimleri sırasında tanımlanmamış reaksiyon/komplikasyon hikayesi gibi lateks allerji hikayesi açısından sorgulanmalı,

- Pozitif hikayesi olan lateksle direkt/aerosol temas şeklinde karşı karşıya kalan tüm hastalarda, risk grubunda olsun olmasın, işlemler lateks güvenli bir ortamda yapılmalı,

- Spina bifidalı tüm hastalarda, hikayesi olsun, olmasın, işlemler lateks güvenli bir ortamda yapılmalı,

- Yüksek risk grubundaki hastalar tanımlanmalı ve lateks allerjisi için önerilen testler yapılmalıdır (3,7,8,9,11).

Sağlık bakım çalışanları ve hastalarda lateks allerji riskini önleme veya en aza indirmede kurumsal sorumluluklar ise;

- Kurumda multidisipliner üyelerden oluşan bir birim oluşturularak lateks allerjisine ilişkin politikaların belirlenmesi,

- Her ortamda bulunabilecek lateks ürünü veya kaynaklarının listeleri oluşturularak etiketlenilmesi,

- Sağlık bakım çalışanlarını bilgilendirmek üzere eğitim programlarının hazırlanarak uygulanması,

- Lateks allerji ve hassasiyet taramalarının yapılması,

- Çalışanlar ve hastalarda hassasiyeti belirleyecek değerlendirme araçlarının geliştirilmesi,

- Hastalar için mümkün olduğunca lateks güvenli bir uygulama protokolü geliştirilmesi olarak sıralanabilir (3,7,8,11).

Lateks allerjisi sorununun, geleceğin toplumsal sorunlarının en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkacağı açıktır. Bu nedenle, allerjisi veya hassasiyeti olan hastalarımıza lateks güvenli ortamda "öncelikle zarar vermeme" ilkesi doğrultusunda bakım verirken aynı zamanda kendimizi, meslektaşlarımızı lateks allerjisi/hassasiyetinden korumaya yönelik önlemleri de göz ardı etmemeliyiz.

KAYNAKLAR

1. Adkins, D.: Protect yourself, *Journal of Emergency Nursing*, 23 (1): 5-7, (1997).
2. Gold, Y. : Ask about latex, *Research Nursing*, June.: 33-35, (1994) .
3. Gritter, M.: The latex threat, *American Journal of Nursing*, 98 (9): 26-32, (1998) .
4. Kellet, P.B.: Latex allergy, A review, *Journal of Emergency Nursing*, 23 (1): 27-34, (1997) .
5. Lenehan, G.P.: Taking off the gloves, *Journal of Emergency Nursing*, 23 (1): 1-3, (1997)
6. Meeropol, E.: Latex allergy in children, *Journal of Emergency Nursing*, 23 (2): 99, (1997)
7. Miller, K.K, Weed, P.: The latex allergy triage or admission tool: An algorithm to identify which patients would benefit from "latex safe" precautions, *Journal of Emergency Nursing*, 24 (2):145-152, (1998).
8. O'Gilvie, W.: Guidance on latex sensitization for the health service, *Nursing Times*, 92 (15):36, (1996) .
9. Petsonk, E.L.: Nurses should take action to avoid occupational latex allergy, *Journal of Emergency Nursing*, 23 (2):91-92, (1997) .
10. Special Report: Gloves: The pros and cons, *Nursing Times*, 93:6, (1997) .
11. Special Report: Latex gloves: Still a serious occupational hazard, *Nursing Times*, 93 (25): 56-61, (1997) .
12. Wilburn, S.: Latex allergy, *Journal of Emergency Nursing*, 23 (2):93-93, (1997) .